

МІФОЛОРНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ СКОТТА МОМАДЕЯ “HOUSE MADE OF DAWN”

Поняття простору широко використовується в лінгвістичній науці. Говорять про тривимірний простір мови [9; 10], образний простір поетичного тексту [1], концептуальний (когнітивний) [5; 8], культурний [4], ментальний [2, 143-160] і простір тексту [11]. У контексті нашого дослідження ми будемо говорити про міфолорний простір у художньому тексті.

Матеріалом нашого дослідження обрано роман Скотта Момадея “Дім, що на світанку створений”. Культурно-історично цей роман починає епоху Відродження культури автохтонного населення Північної Америки [15, 2]. Скотт Момадей відображує ментальний світ автохтонного населення через контрастне зіставлення його зі світом білих людей. Сміслова антитеза виступає з одного боку єднальною ланкою двох світів, а з іншого, опозиційною, що висвітлює дихотомію двох просторів у романі: художнього і міфолорного (синтез міфологічної і фольклорної картин світу).

Простір як одна з найважливіших категорій буття та універсалія людського досвіду слугує основою для моделювання сюжетної й смислової складових художнього тексту, що постає як найбільш довершена словесно-мовленнева форма систематизації знань і уявлень людини про навколишній світ, який віддзеркалює індивідуальний, естетичний характер художнього сприйняття навколишньої дійсності [6, 6].

Метою роботи є реконструкція міфолорного простору в художньому тексті, а також виявлення способів його включення в художній простір роману.

Міфолорний простір ми розуміємо як сукупність знань, ідеалів, цінностей, систему поглядів носіїв міфолорних традицій, що спирається на

категоріально-семантичні доміанти, а саме, світоглядні, моральні і образні стереотипи, словесно уоформлені в художньому тексті.

У міфолорному просторі вербалізується фрагмент етнокультурної картини світу. Семіотичність і символічність міфолорного простору вербалізовано в міфолорних образах, мотивах і різножанрових сюжетах. Так, наприклад, у романі методом пунктирного вкраплення вводяться лексичні одиниці етнокультурного характеру, що в фольклорних текстах виступають образами-символами (орел, змія, заєць, гора, сонце). Орел, у словнику з амеріндіанської міфології тлумачиться як сакральний птах, що літає вище інших птахів і символізує Великий Дух (*Great Spirit*) [13, 51]. Змія – сакральна істота, що керує водними просторами, а серед священних істот іменується Великий Змій (*Great Snake*) [14, 138]. У народів пуебло існує церемонія під назвою Танець Змія (*Snake Dance*), що проводиться з метою задобрити Духа Води, щоб він дав їм дощу. У цій церемонії змія є предметом жертвопринесення, при чому катують її орлиним пером.

На початку повістування Авель, головний герой роману, стоїть біля каньйону, дивиться на гори з-за яких вилітають орел і орлиця. Красота їх польоту, широта крил, бережне ставлення одне до одного приваблюють увагу Авеля. Сцена любовної гармонії змінюється сценою нападу на змію і її розшматуванням. Після чого вони летять у Дім Сонця, що знаходиться за горою, як навчав Авеля його дідусь. Політ орлів – це метафора життєвого шляху головного героя, Авеля. Потім він сам опиниться в ситуації, в якій, як той орел учинить убивство білої людини, тому що буде вважати його за змію. Етимологія власної назви Авель дозволяє зрозуміти його дефініцію. Власна назва Авель (Avel) походить від загальної назви *hevel*, що означає пар, щось ефімірне, тимчасове [3, 239]. Як Авель із біблейської історії про Каїна і Авеля головний герой роману Скотта Момадея символізує зникнення, уходить із життя як пар.

Весь роман наповнений смисловими антитезами, що побудовані на дихотомії добра і зла. Їх можна умовно поділити на тематичні стратуми:

відчуття комфорту у середовищі дикого світу – неможливість вижити в цивілізованому світі, охоче ставлення до праці – безвідповідальність у роботі, краса дикої природи – сірість життя в місті. Переплетення цих стратумів є переплетенням художнього і міфологічного просторів.

Всі події набувають сенсу через декодування авторського задуму. Власне “автор”, за С. Чатменом, Т. Кіндтом, Х-Х. Мюллером, це “імплікація тексту” (text implication), “малюнок тексту” (text design), “задум тексту” (text intent, text intention) [7, 89]. Зрозуміти авторський задум можливо через аналіз композиційно-мовленнєвих форм повісткування. За класичною теорією оповіді, головною ознакою художньо-прозового витвору є присутність у ньому наратора – посередника між автором і зображуваним світом. Суть же оповіді полягає в переломленні подій художнього світу через призму сприйняття наратора (К. Фрідемманн, Ф. Штанцель, Н. Тамарченко). За думкою С.М. Пригодія такий погляд базується на кантівській гносеології, згідно з якою світ сприймається не таким, яким він є сам по собі, а таким, яким він постає крізь посередництво певного розуму, що спостерігає за ним [цит. за Пригодієм, 85].

Згідно з В. Шмідом, тексти є описові (з наратором або без нього: нариси, портрети, типологічні тексти тощо) та наративні. Останні поділяються на оповідні наративні тексти (ті, що оповідають історію через наратора – роман, оповідання, повість) і міметичні наративні тексти (що зображують історію без допомоги наратора – п’еса, кінофільм, балет, пантоміма). Така модель має витоки у теорії Платона, який розрізнявав “дієгезіс” (власне оповідь поета) і “мімезіс” (наслідування промовам героїв). З огляду на таку класифікацію В.Шмід пропонує два основних типи наратора: дієгетичний і недієгетичний [12, 80]. Ця дихотомія характеризує присутність наратора в двох планах зображуваного світу – у плані оповідної історії, або дієгезису, і в плані оповіді, або екзегезису. Дієгетичним В. Шмід називає такого наратора, який розповідає про самого себе як фігуру в дієгезисі. Дієтетичний наратор фігурує у двох планах – в оповіді (як її суб’єкт), і в оповідній історії (як об’єкт).

Недієгетичний наратор розповідає не про самого себе як фігуру дієгезису, а тільки про інші фігури. Його існування обмежується планом повідомлення, екзегезісом. Дієгетичний наратор розпадається на дві функціонально значущі інстанції – “я”, що розповідає, і “я”, про яке розповідають, між тим, як недієгетичний наратор фігурує тільки в екзегезісі. Поняття “екзегезіс” (від грец. “пояснення”, “тлумачення”), що використовується у “Граматичці” Діомеда (IV ст. н.е.) як синонім слова *narration* на позначення власне оповіді, відносять до того плану, в якому відбувається оповідь і відбудовуються супроводжуючі цю оповідь історії на пояснення, тлумачення, коментарі, роздуми чи метанаративні зауваження наратора [12].

Художній і міфологний простір роману Скотта Момадея поєднує недієгетичний тип оповіді, де автор-наратор не є учасником подій, але добре розуміється на почуттях, думках, намірах героя/героїв. Момадей зображує почуття Авеля, головного героя роману, не зі своєї авторської позиції, а з точки зору самого героя. Тому, граматичний час (простий минулий), третя особа однини особового займенника (при чому, займенники *He* і *She* використовуються на позначення як людини, так і тварини), присвійні форми займенників – все це залишається таким, яким би було у власне авторській оповіді: *He [Avel] looked at the facets of a boulder that lay balanced on the edge of the land, He [male eagle] was younger than she [female eagle] and a little more than half as large.* (Scott Momaday, 16-17).

Складові міфологного простору роману емоційно впливають на читача. Емоційний резонанс (О.П. Воробйова) досягається безособовими реченнями, в яких іменна частина присудка – це епітети, що складають позитивну картину світосприйняття героєм (*It was an unbelievably great expanse, It was almost too great for the eye to hold, strangely beautiful and full of distance, The view was magnificent*). Такий безособовий тип наративу характерний і для казкової оповіді амеріндіанців: *It was a beautiful morning in late spring. The grass was up, the leaves were out, nature was at its best* (AIML, 85). Незважаючи на те, що це – внутрішнє мовлення персонажу, невластиво-пряма мова є

достатньо емоційною, насиченою експресивними лексичними засобами, що передають позитивне/негативне сприйняття дійсності героєм.

Міфологний простір вписується в художній простір роману шляхом уживання різних мовних одиниць від окремої лексеми, що є прямою номінацією образу-персонажу тварин (орел, змія, заєць), до вкраплення різножанрових текстів (обряди, ритуальні церемонії, міфи, легенди), що складають тематичні стратуми художнього тексту. У ході лінгвопоетичного аналізу роману ми виявили стереотипні образи, побудовані на епітетах (*golden eagles, a fine flourish, rolling winter grass, bright morning*), розгорнутих метафорах (*this valley alone could reflect the great spatial majesty of the sky, each new sight of it always brought him up short and he had to catch his breath, the view across the diameter was magnificent*), порівняннях (*like the well of a great, gathering storm, deep umber and blue and smoke-colored*), синтаксичному паралелізмі (*It was the right eye of the earth, It was scooped out of the dark peaks It was an unbelievably great expanse*), алюзіях на міфологні образи-артефакти (*words were medicine; they were magic and invisible*). Перелічені словесні образи здійснюють уключення міфологного простору у художній простір роману.

Таким чином, когнітивно-нарративний аналіз роману Скотта Момадея дозволив виявити дихотомію двох просторів у романі: художнього і міфологного (синтез міфологічної і фольклорної картин світу). Складові міфологного простору створюють емоційний вплив на читача. Художній і міфологний простір роману поєднує недієгетичний тип оповіді, де автор-наратор не є учасником подій, але добре розуміється на почуттях, думках, намірах героя. Міфологний простір вписується в художній простір роману головним чином через стереотипні словесні образи, які взаємодіючи із авторськими, ідіотипними образами, створюють нові авторсько-міфологні образи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л.И. Образное пространство американской поэзии / Л.И. Белехова // Язык и пространство: проблемы онтологии и эпистемологии :

[монография] / А.Э. Левицкий, С.И. Потапенко, Л.И. Белехова и др.; под ред. А.Э. Левицкого, С.И. Потапенко. – Нежин : Издательство НГУ имени Николая Гоголя, 2011. – С. 349-382.

2. Берестнев Г.И. К проблеме языка ментальных пространства: образ света с когнитивной точки зрения / Г.И. Берестнев // Горизонты современной лингвистики: Традиции и новаторство : сб. в честь Е.С. Кубряковой. – М. : Языки славянских культур, 2009. – С. 143-160.

3. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла / В.И. Карасик. – М. : Гнозис, 2010. – 351с.

4. Красных В.В. Когнитивная база vs культурное пространство в аспекте изучения языковой личности / В.В. Красных // Язык. Сознание. Коммуникация : [сб. статей]. – М. : Филология, 1997.

5. Кубрякова Е.С. Виды пространства текста и дискурса / Е.С. Кубрякова, О.В. Александрова // Категоризация мира: пространство и время. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – С. 15-26.

6. Мазанова Е.Ю. Когнитивные механизмы и языковые средства репрезентации пространства в англоязычном тексте художественной прозы: автореф. дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». – М., 2004. – 24с.

7. Пригодій С.М., Горенко О.П. Американський романтизм. Полікритика. – К. : Либідь, 2006. – 437с.

8. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332с.

9. Степанов Ю.С. Язык и метод. К современной философии языка. Знак. Понятие. Ментальный мир. Реальность. Номинализм и реализм. Новый реализм / Ю.С. Степанов. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 784с.

10. Степанов Ю.С. В трехмерном пространстве языка (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства) / Ю.С. Степанов. – М. : Наука, 1985. – 335с.

11. Топоров В.Н. Пространство и текст / В.Н. Топоров // Текст: Семантика и структура. – М. : Наука, 1983. – С. 227-284.

12. Шмид В. Нарратология. – М. : Языки славянской культуры, 2003. – 312с.

13. Bryant, Page. The Aquarian Guide to Native American Mythology. – London : The Aquarian Press, 1991. – 172p.

14. Dixon-Kennedy, Mike. Native American Myth and Legend. – London : Blandford, 1996. – 287p.

15. Lincoln, Kenneth. Native American Renaissance. – California : University of California Press, 1985. – 320p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

16. Erdoes R., Ortiz A. American Indian Myths and Legends / Richard Erdoes, Alfonso Ortiz. – N.Y. : Random House, 1984. – 521p.

17. Momaday, N. Scott. House Made of Dawn. – New York : Harper and Row Publishers, 1998. – 198 p.